

УДК 342.565.4

Кузьменко Оксана Володимирівна –

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри публічного та міжнародного права
Київського національного університету імені Вадима Гетьмана
<https://orcid.org/0000-0002-0830-766X>
e-mail: kov2101@gmail.com*

Oksana V. Kuzmenko –

*Doctor of Juridical Sciences, professor,
Head of the Department of Public and International Law,
Kyiv National Economics University named after Vadym Hetman
(54/1, Prospect Peremogy, Kyiv, Ukraine)
<https://orcid.org/0000-0002-0830-766X>
e-mail: kov2101@gmail.com*

Чорна Вікторія Григорівна –

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри публічного та міжнародного права
Київського національного університету імені Вадима Гетьмана
<https://orcid.org/0000-0002-6072-0283>
e-mail: chorna.viktoriia@kneu.edu.ua*

Viktoriia H. Chorna –

*Doctor of Juridical Sciences, professor,
professor of the Department of Public and International Law, the Institute of Law,
Kyiv National Economics University named after Vadym Hetman
(54/1, Prospect Peremogy, Kyiv, Ukraine)
<https://orcid.org/0000-0002-6072-0283>
e-mail: chorna.viktoriia@kneu.edu.ua*

Богдан Богдана –

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри публічного та міжнародного права Київського
національного університету імені Вадима Гетьмана
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0422-7021>
e-mail: bvbogdan@ukr.net*

Bohdana Bohdan –

*candidate of juridical sciences, associate professor,
Associate professor of the Department of Public and International Law,
Kyiv National Economics University named after Vadym Hetman
(54/1, Prospect Peremogy, Kyiv, Ukraine)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0422-7021>
e-mail: bvbogdan@ukr.net*

Медіація у вирішенні адміністративних спорів

Медіація як альтернативний метод вирішення спорів набуває все більшої популярності у світовій юридичній практиці. Цей процес не тільки спрощує вирішення конфліктів між сторонами, але й сприяє збереженню ділових та особистих відносин. Особливо актуальним медіація стає у сфері адміністративного права, де спори часто мають не тільки юридичний, але й соціальний контекст.

Різноманіття правових систем світу сприяє формуванню унікальних підходів до застосування медіації у адміністративних спорах. Дослідження міжнародного досвіду дозволяє ідентифікувати найефективніші методики та практики, які можуть бути адаптовані в різних юрисдикціях. Компаративістика в цьому контексті відіграє ключову роль, оскільки дозволяє глибоко аналізувати та порівнювати ці підходи.

Застосування медіації у вирішенні адміністративних спорів має ряд переваг. Воно не тільки знижує навантаження на судову систему, але й забезпечує більшу конфіденційність та оперативність вирішення конфліктів. Такий підхід допомагає досягнути взаємовигідних рішень, що враховують інтереси обох сторін.

Однак, необхідність адаптації медіаційних процедур під конкретну юридичну культуру та правову систему виступає важливим викликом. Це вимагає не тільки ретельного вивчення існуючих моделей, але й розробки специфічних нормативно-правових актів, що регулюють проведення медіації. Така робота передбачає активну участь законодавчої та виконавчої влади, науковців та практикуючих юристів.

Вивчення міжнародного досвіду застосування медіації у вирішенні адміністративних спорів відкриває нові горизонти для розвитку національних правових систем. Обмін знаннями та практиками на міжнародних форумах, у наукових публікаціях та через професійні мережі сприяє формуванню ефективніших та більш гнучких механізмів вирішення спорів. Цей процес не лише покращує якість правосуддя, але й сприяє зміцненню правової держави.

Ключові слова: медіація, адміністративні спори, альтернативне вирішення конфліктів, судове провадження, посередництво, публічне адміністрування, правова регуляція, взаємна згода, ефективність, примирення сторін.

O.V. Kuzmenko, V.H. Chorna, B. Bohdan Mediation in Administrative Disputes

Mediation in administrative disputes is increasingly recognized as an effective alternative to traditional judicial processes. This approach facilitates a more amicable resolution between parties, often leading to mutually beneficial outcomes. Mediation offers a platform where parties can openly discuss issues, guided by a neutral mediator, to find a common ground. The process is less formal, less intimidating, and generally faster than going through the court system. It allows for creative solutions that are not bound by the strict rules of law but are instead focused on the interests and needs of the parties involved.

The advantages of mediation in administrative disputes include cost efficiency, time-saving, and the preservation of relationships. By avoiding lengthy litigation, parties save on legal fees and reduce the emotional toll associated with adversarial proceedings. Mediation sessions can be scheduled at the convenience of the parties, making the process quicker than waiting for a court date. Furthermore, since the process is collaborative, it often results in maintaining or even improving relationships between the parties, which is particularly important in ongoing administrative interactions.

However, mediation is not without challenges. It requires willing participation from both sides and a skilled mediator who can navigate complex bureaucratic issues. The success of mediation largely depends on the parties' openness to compromise and their trust in the mediator's impartiality. Moreover, there are concerns about the consistency of outcomes and the enforceability of agreements reached through mediation. These challenges necessitate clear legal frameworks and training to ensure that mediation serves as a viable option in administrative law.

In conclusion, mediation presents a promising avenue for resolving administrative disputes. It aligns with the goals of administrative justice by promoting efficiency, fairness, and responsiveness. As this practice gains traction, it is crucial to develop standardized procedures and training for mediators to enhance the reliability and effectiveness of mediation in administrative disputes. Further research and adaptation of legal frameworks can help overcome existing challenges and solidify mediation's role in administrative law.

Keywords: mediation, administrative disputes, alternative conflict resolution, judicial proceedings, negotiation, public administration, legal regulation, mutual agreement, efficiency, legislation.

Постановка проблеми. Проблематика вирішення адміністративних спорів стає все більш складною в адміністративному судочинстві. Традиційні судові процеси часто призводять до затягування спорів і мають тенденції не вирішення їх в повній мірі. Зростає усвідомлення необхідності застосування більш ефективних засобів. Медіація пропонує обнадійливу альтернативу, метою якої є вирішення спорів за допомогою сприяння діалогу та взаєморозуміння, проте її інтеграція в адміністративне право значно відрізняється в різних юрисдикціях. Ефективність медіації в цьому контексті залежить від розуміння її потенційних переваг та обмежень, а також розробки чітких правил для забезпечення її належного впровадження та прийняття у правовій системі. Це вимагає ґрунтовного аналізу поточного стану медіації в адміністративних спорах та дослідження шляхів підвищення її корисності та ефективності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика використання медіації як форми примирення сторін в адміністративному судочинстві починає займати важливе місце у наукових розвідках в сфері адміністративного права в Україні. Хоча питання медіації як способу вирішення конфліктів вже досліджувалось такими юристами, як Т. О. Анцупова, С. С. Білуга, І. Л. Желтобрюх, М. М. Заїка, О. М. Здрок та інші, особливу увагу вони приділяли загальним питанням примирення, не зосереджуючись безпосередньо на медіації як специфічній процедурі в адміністративному судочинстві. Саме використання медіації як ефективного інструменту для вирішення адміністративних спорів потребує більш глибокого та детального аналізу.

Метою статті є аналіз розвитку та застосування медіації в адміністративному судочинстві, зокрема вивчення міжнародного досвіду та його імплементація в українське законодавство. Стаття також спрямована на визначення ключових переваг та викликів, пов'язаних з впровадженням медіації як ефективного інструменту вирішення публічно-правових спорів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інститут примирення сторін в адміністративному судочинстві України визначається як процес, де необхідність

укладення угоди про примирення виникає після фактичного порушення суб'єктивних прав. Цей процес передбачає захист цих прав з урахуванням особливостей мети угоди, де сторони, будучи протилежними у спорі, мають діяти на основі взаємних поступок. Так, кожна зі сторін готова поступитися частиною своїх прав, очікуючи подібної дії від протилежної сторони, що сприяє досягненню згоди без втручання держави і забезпечує взаємовигідний результат.

Зазначена процедура вимагає від сторін не лише волевиявлення, але й дотримання принципів законності, що гарантує, що умови примирення не суперечитимуть законодавству і не зашкодять правам третіх осіб. Примирення, як правило, ініціюється сторонами спору на основі добровільності, що підкреслює їхню активну роль у вирішенні конфлікту і сприяє відновленню нормальних відносин між ними.

Нормами законодавства про адміністративне судочинство визначено, що сторони можуть повністю або частково врегулювати спір на підставі взаємних поступок. Примирення сторін може стосуватися лише прав та обов'язків сторін. Сторони можуть примиритися на умовах, які виходять за межі предмета спору, якщо такі умови примирення не порушують прав чи охоронюваних законом інтересів третіх осіб. Умови примирення не можуть суперечити закону або виходити за межі компетенції суб'єкта владних повноважень (ст. 47, ч. 1 ст. 190 КАС України). Натомість узгодження умов примирення, спрямованих на шкоду правам третіх осіб, суперечить завданню адміністративного судочинства та визнається зловживанням процесуальними правами (п. 5 ч. 2 ст. 45 КАС України) [1]. Законодавство встановлює, що умови примирення сторони викладають у заяві про примирення сторін, яка може бути викладена у формі єдиного документа, підписаного сторонами, або у формі окремих документів: заяви однієї сторони про умови примирення та письмової згоди іншої сторони з умовами примирення (ст. 190 КАС України). Важливим є те, що процес примирення спрямований на мирне врегулювання, засноване на взаємоприйнятних рішеннях, що слугує відновленню гармонійних відносин між сторонами і сприяє ефективному вирішенню адміністративних спорів.

Ключовими моментами щодо примирення сторін в адміністративному судочинстві полягають в тому, що примирення може охоплювати як повне, так і часткове вирішення конфлікту. Цей процес базується на компромісах між сторонами, що включає обмін поступками, але не виходить за рамки їх прав та обов'язків. Важливо, що будь-які угоди, досягнуті під час примирення, не повинні порушувати законодавство чи права третіх осіб та не можуть перевищувати повноваження сторін. Окрім того, угода про примирення може лягти в основу судового рішення, яке забезпечує її примусове виконання, що забезпечує законність та справедливість вирішення справи.

Сучасне адміністративне судочинство сьогодні активно впроваджує в контексті примирення сторін інститут медіації.

Інститут медіації – це процес вирішення конфліктів, при якому сторони спору добровільно звертаються за допомогою до третьої незалежної та нейтральної особи – медіатора. Ця процедура допомагає сторонам досягти згоди, сприяє відновленню комунікації та знаходженню взаємоприйнятних рішень.

Історія медіації сягає корінням у глибоку давнину, коли в древніх цивілізаціях, таких як Месопотамія, Стародавній Єгипет, Китай та Греція, лідери громад, старійшини або мудреці виконували роль посередників для вирішення конфліктів між членами спільнот. Вони допомагали сторонам знаходити спільне рішення через діалог та переговори, засновані на місцевих традиціях та звичаях.

У XX столітті, зокрема у 1970-х роках, медіація отримала формальне визнання як метод вирішення спорів у Сполучених Штатах та Великобританії, де було запроваджено перші програми та законодавчі ініціативи. Це було відповіддю на потребу знайти більш гуманні та ефективні підходи до вирішення юридичних суперечок, ніж традиційні судові процедури. В США розвиток медіації стимулювали такі фактори, як переважаність судових систем та високі витрати на судові процеси. Великобританія, в свою чергу, зосередилася на розвитку сімейної медіації як засобу вирішення конфліктів, пов'язаних з розлученням та опікою над дітьми.

З часом медіація як альтернативний спосіб вирішення спорів поширилася глобально і стала

популярною в різних правових системах та культурних контекстах. Різноманітність підходів до медіації відображає культурні, історичні та соціальні особливості кожної країни. Наприклад, в азійських країнах медіація часто базується на філософських та релігійних традиціях, які підкреслюють гармонію та взаєморозуміння.

В Європейському Союзі процес впровадження медіації почав набирати обертів у початку 2000-х років, коли було розроблено та прийнято ряд законодавчих актів та директив, спрямованих на сприяння розвитку та використанню медіації в цивільних та комерційних справах. Зокрема Директива ЄП і Ради від 21 травня 2008 року № 2008/52/ЕС, яка стосується медіації у цивільних та комерційних справах, а також Закон Федеративної Республіки Німеччина «Про модернізацію правосуддя в ХХІ столітті» від 18 листопада 2016 року № 2016-1547. Ці документи доповнюються Рекомендацією Європейської Комісії «Про принципи роботи позасудових органів, які беруть участь у вирішенні споживчих спорів шляхом консенсусу» від 4 квітня 2001 року № С(2001) 1016 та Європейськими кодексами поведінки для посередників та надавачів посередницьких послуг, прийнятими відповідно 2 червня 2004 року та 4 грудня 2018 року № СЕРЕJ(2018). Вказані документи сприяли створенню сприятливих умов для розвитку та впровадження медіації як ефективної форми альтернативного вирішення спорів у країнах ЄС.

В Україні інститут медіації почав започатковуватися значно пізніше, зокрема після 2000-х років, коли почали з'являтися перші навчальні програми та професійні організації медіаторів. Але активне впровадження та регулювання медіації в адміністративному та цивільному судочинстві почалося лише після 2010 року, коли стала зрозуміла потреба в альтернативних способах вирішення зростаючої кількості спорів та конфліктів. Треба зазначити, що сьогодні законодавство України закладає підґрунтя для розвитку медіації як елемента правової системи. За допомогою специфічних норм цивільного та господарського законодавства встановлена можливість досягнення мирової угоди, яка відрізняється від медіації встановленої в кримінальному законодавстві. Попри те, що в українському законодавстві не завжди прямо використовується

термін «медіація», процедура примирення в багатьох аспектах схожа на медіацію та відповідає міжнародним нормам у цій області[2].

Порівнюючи інститут примирення сторін та інститут медіації необхідно зазначити, що вони є методами вирішення конфліктів, але між ними є певні відмінності:

1. інститут примирення сторін:

Інститут примирення сторін охоплює широкий спектр методів та підходів до вирішення конфліктів, що робить його універсальним інструментом урегулювання спорів. Він може включати як традиційні, так і інноваційні методи, від прямих переговорів до застосування медіації з допомогою третьої сторони. Цей інститут дозволяє адаптувати процес вирішення конфлікту до специфіки кожної ситуації, враховуючи інтереси, потреби та можливості сторін.

Примирення сторін не обов'язково вимагає участі зовнішнього посередника. Це означає, що сторони мають можливість самостійно дійти згоди, використовуючи власні ресурси, знання та навички. Такий підхід сприяє підвищенню відповідальності сторін за результати переговорів і може призвести до більш тривалих та стабільних угод.

В інституті примирення не існує строгої процедурної рамки, що надає сторонам свободу у виборі методів та засобів вирішення спорів. Ця гнучкість може сприяти більш творчому та індивідуалізованому підходу до розробки рішень, а також дозволяє адаптувати процес до динамічно змінювальних обставин.

Примирення може відбуватися у різних умовах – від неформальних зустрічей до офіційних переговорних процесів під егідою судових або інших офіційних інституцій. Це дозволяє сторонам вибрати найбільш комфортне та ефективне середовище для вирішення їхнього конфлікту.

Примирення сторін часто використовується у судовій практиці як частина процедурного порядку. Це може включати заохочення судами сторін до примирення перед розглядом справи або навіть у ході судового процесу. Визнання та підтримка судами примирення як легітимного способу вирішення спорів підсилює його ефективність і сприяє

ширшому визнанню цього інструменту у правовій системі.

2. Інститут медіації:

основою медіації є присутність третьої особи – медіатора, який є повністю нейтральним і не має особистого інтересу у вирішенні конфлікту. Медіатор виконує роль посередника, який допомагає сторонам висловити свої погляди, розуміти позиції один одного та виявляти можливі шляхи розв'язання проблем. Важливо, що медіатор не вирішує спір і не нав'язує своїх рішень сторонам, а лише фасилітує процес пошуку взаємоприйнятного рішення.

На відміну від примирення, медіація слідує визначеній процедурі, яка забезпечує організованість та ефективність процесу. Ця структура дозволяє зберегти фокус діалогу та гарантувати, що всі важливі аспекти конфлікту будуть ретельно розглянуті. Сторонам надається можливість висловити свої думки та почуття, обговорити питання та працювати над пошуком спільних рішень у контрольованому та безпечному середовищі.

Медіатор виступає як фасилітатор комунікації між сторонами. Він не тільки допомагає підтримувати продуктивний діалог, але й забезпечує дотримання правил і процедур, підтримуючи конструктивну атмосферу. Медіатор може запропонувати нові ракурси для розуміння проблеми та допомогти сторонам виявити та оцінити можливі варіанти рішення.

Медіація забезпечує високий рівень конфіденційності, що стимулює сторони бути більш відкритими та чесними під час обговорення своїх справжніх потреб та інтересів. Конфіденційність сприяє створенню безпечної атмосфери, де сторони можуть обговорювати різні аспекти своїх відносин і проблем, без страху, що інформація буде використана проти них поза медіаційним процесом.

Медіація застосовується в широкому спектрі сфер, від сімейних до міжнародних спорів. Це говорить про гнучкість методу та його здатність адаптуватися до різних типів конфліктів та потреб учасників. Використання медіації дозволяє знайти індивідуальні та творчі рішення, які враховують інтереси всіх сторін і можуть бути більш стійкими та прийнятними, ніж рішення, нав'язані ззовні.

Треба зазначити, що використання медіації у вирішенні адміністративних спорів

розглядається науковою спільнотою як ефективний інструмент для зниження навантаження на судову систему, хоча цей метод вимагає обережного застосування та судового нагляду. Особливості адміністративних спорів, такі як нерівноправність сторін, ризики корупції, відсутність волі у прийнятті рішень з боку державних органів, вимагають особливого підходу до медіації. Введення присудової медіації, під контролем професійного судді, може забезпечити дотримання правових принципів та законності.

В контексті адміністративного судочинства розрізняють два основних підходи до медіації: присудовий та позасудовий. Присудова медіація, що включає втручання судді-медіатора для допомоги сторонам досягти консенсусу, оформлюється угодою та підлягає затвердженню судом, представляє собою оптимальний варіант для регулювання публічно-правових спорів, включно з адміністративними. Цей підхід забезпечує збалансоване вирішення спорів, враховуючи інтереси обох сторін та вимоги законодавства[3, с.14].

Процедурні аспекти присудової медіації мають багато спільного з позасудовою медіацією, але мають певні особливості, зв'язані з їх інтеграцією в судовий процес. Важливо, що судовий орган забезпечує належні умови для проведення медіації, сприяє встановленню діалогу між сторонами та забезпечує юридичну силу досягнутим домовленостям[4, с. 189].

Треба зазначити, що використання медіації у сфері адміністративних спорів вигідне для публічних органів, оскільки допомагає уникнути затягування процесів прийняття та впровадження управлінських рішень, зменшуючи таким чином адміністративні тягарі та сприяючи більш ефективному використанню ресурсів.

Заохочення до використання медіації як засобу альтернативного вирішення спорів відображає потребу в нових підходах у правовій системі, зокрема у сфері адміністративного правосуддя. Втілення медіації у практику

адміністративних судів дозволяє вирішувати спори більш гнучко та ефективно, водночас зберігаючи класичну змагальну процедуру для складних випадків, де альтернативні методи можуть бути неефективними.

Висновки. В умовах розвитку правової держави та пошуку ефективних методів вирішення адміністративних спорів, медіація постає перспективним інструментом, що допомагає зменшити навантаження на судову систему та сприяє швидкому та ефективному вирішенню конфліктів. Незважаючи на відсутність прямого законодавчого закріплення медіації у сфері адміністративного судочинства, існує можливість використання цього інструменту для мирного врегулювання спорів. Це не лише економить час та ресурси всіх залучених сторін, але й забезпечує конфіденційність та збереження добрих відносин між ними. Присудова медіація, зокрема, пропонує модель, яка дозволяє інтегрувати медіаційні процедури безпосередньо у судовий процес, забезпечуючи при цьому повагу до публічних інтересів та правових норм. Важливим є те, що такий підхід дозволяє не тільки зменшити судові навантаження, але й сприяє виробленню більш справедливих та прийнятних для обох сторін рішень. Враховуючи вищезазначене, слід зазначити, що розвиток медіації в адміністративному судочинстві в Україні вимагає подальшого законодавчого урегулювання, яке б дозволило чітко визначити порядок та умови застосування медіації. Окрім того, важливо забезпечити належну підготовку медіаторів та суддів, що візьмуть участь у процедурі медіації, а також інформування громадян про можливості та переваги медіації як альтернативного способу вирішення спорів. Впровадження та ефективне використання медіації може стати значним кроком до модернізації адміністративного судочинства та зміцнення правової держави в Україні.

Список використаних джерел:

1. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України. Дата оновлення: 1 січня 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#n9921>.

2. Грень Н. М. Реалізація права людини на справедливий суд шляхом процедури присудової медіації: теоретико-правове дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. НУ «Львівська політехніка». Львів, 2017. 23 с.

3. Шинкар Т. І. Застосування медіації в адміністративному судочинстві: вітчизняний та зарубіжний досвід: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. НУ «Львівська політехніка». Львів, 2018. 24 с.

4. Верба І. Медіація в адміністративному судочинстві: проблеми теорії та практики. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 3. С. 186-190.

References:

1. Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrainy: Zakon Ukrainy. Data onovlennia: 1 sichnia 2020 roku. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#n9921>.

2. Hren N. M. Realizatsiia prava liudyny na spravedlyvyi sud shliakhom protsedury prysudovoi mediatsii: teoretyko-pravove doslidzhennia: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.01. NU "Lvivsa politekhnik". Lviv, 2017. 23 s.

3. Shynkar T. I. Zastosuvannia mediatsii v administratyvnomu sudochynstvi: vitchyzniani ta zarubizhnyi dosvid: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.01. NU "Lvivska politekhnik". Lviv, 2018. 24 s.

4. Verba I. Mediatsiia v administratyvnomu sudochynstvi: problemy teorii ta praktyky. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. 2021. № 3. S. 186-190.